

MESEDÉLUTÁN.

— A szabadságszeretetről. —

1848 március 15.

1848 március 15-én (szerdai nap volt) még alig pitymalott, az ifjúság máris gyülekezni kezdett a Pilvax-kávéházba. Komor, nyirkos, hideg idő volt. A látóhatárt szürke fellegek borították. A lombfakasztó tavasznak még nyoma se volt. Havas eső esett, mely nyomban locs-poccsá olvadt. De az ifjakat a rossz időjárás nem tartotta vissza a cselekvésben. Egymásután érkeztek meg: Vasvári, Jókai, Pulyovszky, Irinyi, Petőfi, Irányi Dániel, Vajda János, Nyári Albert báró, Vidacs, Sükei Károly stb. Degré Alajos vidéki tartózkodásából épp március 1-én reggel érkezett a fővárosba, s meghallván, mi történik, egyenesen idesietett. Reggel hat órakor a vezetők legnagyobb része már mind együtt van. Bulyovszky, Jókai, Petőfi és Vasvári még egyszer átnézik a 12 pontot, aztán egy másolatát az Uri- és a Kigyó-utca sarkára függesztik.

Amint az utca élénkülni kezdett, a járókelők kíváncsian álltak meg a plakát előtt: olvasni kezdték. Sükei Károly odamegy és hangos szóval magyarázza az egyes pontokat. Egy titkosrendőr odamegy, a dadogva kiabáló Sükeit eszelősnek tartván, be akarja kísérni; a közönség azonban, mely egyre szaporodik, elúzi a detektivet. Sokan elmulasztják a teendőket és a tömeghez csatlakoznak, mert híre fut, hogy az ifjúság valami nagy dologra készül.

Ezalatt bent a kávéházban mozgalmas élet keletkezik. A kíváncsi közönség csakhamar megtölti az egész helyiséget. Az épület előtt is csoportosulás keletkezik.

Jókai Mór most feláll egy asztalra és lelkesítő beszéd kíséretében bemutatja a kiáltvány alakjában szerkesztett 12 pontot.

— Testvéreim — úgymond, — a pillanat, melyet élünk, komolyabb teendőkre szólít fel bennünket. Európa minden népe halad és boldogul, haladnunk és boldogulnunk kell nekünk is. Legyen béke, szabadság és egyetértés! Követeljük jogainkat, melyeket eddig elvontak, s kívánjuk, hogy legyenek azok közősek mindenkivel.

Majd felolvastván a 12 pontot, e szavakkal végzi beszédjét:

— És ezen jogokat követelni tartozik a nemzet, bízva önjerejében és az igaz ügy Istenében.

Viharos éljenzés fogadta Jókai beszédét. Erre fölemelkedett Petőfi és felolvasta a „Nemzeti dal“-át: a Talpra magyar-t!

A hatás leírhatatlan. A költemény valóságos önkívületbe

hozza az amúgy is lázas kedélyeket. Az ifjúság elragadtatásában vállaira kapja a költőt, körülhordozza a teremben. „Most menjünk az egyetemre, hívjuk csatlakozásra a hallgatót!” — kiáltja Vasvári. Az ifjúság é felhívásra zsbongva indul meg a kávéházból. Elöl Petőfi, Vasvári, Jókai és Irányi. Mellükön kokárda. Előttük egy jogászifjú nemzeti-színű zászló visz. Eleinte kicsiny a csoport, de az utcai közönség csatlakozásával, csakhamar hatalmas tömeggé sokasodik a tüntető száma. „Éljen a szabadság!” „Éljen az egyenlőség!” — zúg fel minduntalan.

A menet az orvosegyetemre tartott. Az előadások éppen megkezdődtek, mikor a tüntető menet odaért. A tömeg ellepte a folyosókat és az udvart. Az ifjúság vezetői „Éljen a szabadság!” köszöntéssel nyitottak a tantermekbe, felszólítván a hallgatót, hogy csatlakozzék hozzájuk.

Az orvosnövendékek dörgő éljenzéssel fogadták a felhívást. A tantermek egy perc alatt teljesen kiürültek. A medikusok tömegesen rohantak az udvarra, hogy a tüntetőkhöz csatlakozzanak. Itt Jókai felolvassa a 12 pontot; Petőfi pedig elszavalván költeményét, mindnyájukat megesketi.

Innét a menet az orvosnövendékekkel megszorodva a Ferenciek-terére indult, ahol a mostani Egyetemi-könyvtár helyén a mérnöki iskola volt. Hasonló lelkes jelenetek közt a mérnökhallgatók is csatlakoztak. Most a tömeg folyton szaporodva a központi egyetemhez vonult, hol a jogászokat és bölcsészeket vonta magához.

Ekkor már az egész főváros talpon volt. A tüntetés híre gyorsan eljutott mindenfelé. A tömeg, mint a hógörgeteg, rohamosan nőtt. Nem telt bele egy óra, és a szakadó havasesőben az egész Egyetem-tér, Egyetem-utca, Papnövelde-utca, Kecskeméti-utca zsúfolásig megtelt éljenző, rivalgó, lelkes közönséggel.

A helytartótanács ideiglenes elnöke: Zichy Ferenc gróf híret vevén a tüntetésnek, tanácstalanul állott e nagyarányú mozgalommal szemben. Nem mert tettelesen beleavatkozni, mert attól félt, hogy a megbántott nép haragja, miként Párizsban és Bécsben, itt is nyílt zendülésbe fog kitörni. A városi hatóság sem elegendett a dologba. Sőt a tanácsbéli urak közül többen még örültek is a hazafias mozgalomnak. Maga az alpolgármester, Rottenbiller Lipót, ki német hangzású neve dacára példás hazafi volt, több ízben nyíltan fejezte ki rokonszenvét az alkotmányos reformok iránt.

A katonai helyőrség azonban a legvégsőre elkészült. A kaszárnyákban fegyverbe állították a legénységet. A budai vár tüzérsége parancsot kapott, hogy a Pestre irányított ágyúknak égő kanóccal várja a további parancsot. De az ifjúság nem rettent vissza a katonaság előkészületeitől. Pedig összes fegyvere a 12 pontból és Petőfi költeményéből állott. Ezzel a 30-

40 soros proklamációval és ezzel a hat versszakaszos verssel indult útnak, hogy felrázza aléltságából a magyar népet és kivívja a nemzet alkotmányos jogait. És ez a felhívás és ez a költemény megtette csodálatos hatását. Az ifjúság háta mögött immár többezernyi tömeg zibongott, mely zúgó áradatként kész volt elsöpörni maga elől minden akadályt.

Petőfi elszavalván Nemzeti dalát, így szólott: „Most a programot a nyomdába fogjuk vinni és ki fogjuk nyomatni“.

— Budára kell menni — kiáltotta egy hang a tömegből — s a cenzort aláírásra kényszeríteni.

— Cenzorhoz nem megyünk! — válaszolta Petőfi. — Nem ismerjük többé! Tehát fel a nyomdába!

A tömeg erre az Egyetem-térről megindult a Hatvani-utca felé. A Hatvani- és Szép-utca sarkán volt a Landerer és Heckenast-féle cég nyomdahelyisége.

Amint a nép a Hatvani-utca felé ért, a havaseső, mely egy Kissé szünetelt, újból megeredt. Metsző, hideg szél süvített végig az utcán. De a tömeg sűrű, zárt sorokban állt meg a nyomda előtt. Senki sem törődött most a zordon időjárással. Petőfi feláll a kapu szögletkövére és harsány hangon kiáltja:

— Most egy bizottság bemegy a műhelybe s a programot kinyomatja. Mindjárt visszatérünk az eredménnyel. Addig itt kint legyünk békével.

Landerer Lajos, az egyik cégtárs, a nyomdahelyiség ajtajában már várta a küldöttséget.

— Azért jöttünk, — fordult Petőfi Landererhez, — hogy e két kéziratot — s erre a költő előmutatta a 12 pontot és a „Nemzeti dal“-t — kinyomassuk.

— Lehetetlen, uraim, nincs rajta a cenzor engedélye — felelte Landerer szárazon.

A küldöttség tagjai zavartan összenéztek. Hirtelenében nem tudták, mitévők legyenek most.

Ekkor Landerer odasúgta Irinyi Józsefnek:

— Foglaljanak le egy sajtógépet.

E jóakarató figyelmeztetésre Irinyi odamegy a legnagyobb géphez és ezekkel a szavakkal teszi rá a kezeit:

— Ezt a sajtót a nép nevében ezennel lefoglaljuk, követelve kézírataink kinyomatását.

— Az erőszaknak nem állhatok ellent, — felel meghajtva magát Landerer és nyomban kiadja személyzetének az utasítást, hogy fogjanak haladéktalanul munkába.

— Éljen a sajtószabadság! Éljen a nép! — kiáltja mintegy válaszul a nyomdaszemélyzet.

A két kéziratot tüstént szétvagdalják és a tíz legügye-
sebb szedő lázas sietséggel fog a munkához. Mintegy három-
negyed óra múlva, délelőtt féltizenkettőkor, a zakatoló nyom-
dagép alól végre kikerül a szabad sajtó legelső szülöttje: a 12
pont első példánya.

Irinyi, ki Petőfivel együtt örködött a nyomdában, még azon nedvesen kikapta a gép hengerei közül a nyomtatványt és rohant vele az utcára, hogy bemutathassa a népnek.

Még le sem csillapodott az éljenrivalgás, mely Irinyit fogadta, midőn örömtől felmagasztosult arccal Petőfi jelent meg a nyomdaajtóban. Magasra emelt kezében nyomtatványt tartott: forradalmi dalának legelső példányát. A közönség minden magyarázat nélkül megértette a költő örömteljes felindulását.

— Itt a szabad sajtó második szülöttje! — kiáltották a közelállók. — Éljen Petőfi Sándor! Halljuk még egyszer a „Nemzeti dal“-t!

— Halljuk! Halljuk! — zúgta rá ezernyi torok.

Petőfi előlép és szavalni kezd. A hatás talán még nagyobb, mint az Egyetem-téren. A költő érces szava, mint égzengés zúgott végig a megilletődött tömegen, megremegetve, lázba ejtve a szíveket.

A nyomdában egész délig szakadatlanul működtek a gépek, ezernyi példányban szórva a két nevezetes nyomtatványt. De ez mind kevés volt. Mindenki akart belőlük kapni, de a jelenlevők tizedrészének sem jutott.

A Ferenciek templomában delet harangoztak, a kéklblúzos munkások hazaindultak ebédelni. A közönség azonban nem tágitott, zajongva követelte a példányokat a szabad sajtó első termékeiből. Végre is Irinyi, hogy megnyugtassa a kételkedő népet, szót emelt:

— Polgártársaim! Dél van, a nyomda fáradt munkásai hazamennek ebédelni. De mindjárt ebéd után, már egy órakor megint hozzáfognak a nyomtatáshoz s a gépek meg nem állnak addig, amíg annyi példány el nem készül, hogy mindenkinek jusson úgy a programból, mint a versből. Délután három órakor a Nemzeti Múzeumnál lesz a kiosztás. Ott legyen mindenki, aki hazáját szereti, mert egyéb fontos tennivalónk is lesz még. Most térjenek haza békességgel!

A nép hazafias dalok éneklése mellett megnyugodva osztott szét.

Három óra érkezett. A közönség a város minden részéből nagy tömegekben tódult a múzeum térre.

A Nemzeti Múzeum nagyszerű palotáját akkoron még nem körítette vasrács. Lépcsőzetes főbejárata előtt, hol most az Arany-szobor van, hepe-hupás térség terült el, várva a rendezésre és befásításra. A közönség ezt a térséget özönlötte el, az ifjúság pedig a múzeum széles lépcsőzetén foglalt helyet.

A múzeum előtt összesereglett roppant sokaságot Vasvári üdvözölt. Ezután Irinyi a 12 pont jelentőségét magyarázta meg, indítványozván, hogy a szabadsajtó két termékét, a mai nap örök emlékéül, a múzeum levéltárában helyezték el.

A közönség ujólag a „Talpra magyar“-t kívánta hallani. A nép nem tudott betelni a hatalmas riadó szépségeivel.

Petőfi a lépcsőzet baloldali oldalpárkányáról szavalta el immár ötödször forradalmi dalát. Percekig tartott az éljenzés, amint a költő szavalását bevégezte. A nép tombolt, ujjongott elragadtatásában. Őszbevegyült, komoly férfiak szemében megcsillant a lelkesedés könnye. A nők kendőiket lobogtatták.

Irinyi most arra kérte a közönséget, hogy küldöttséget válasszon, amely felhívja a városi tanácsot a csatlakozásra. A küldöttség azonnal elindult a városházára. A nép, mint a tengeráradat, hömpölyögni kezdett utánuk, s ellepte a Városháza-tért.

A városi tanács éppen rendkívüli ülést tartott. A küldöttség egyenesen a tanácsterembe nyitott. Irányi Dániel röviden tolmácsolta a nép kívánságát, s arra kérte a tanácsot, hogy ezúttal kivételesen nyílt közgyűlés tartassék, amelyen ők is, mint a nép küldöttei résztvehessenek.

A magisztrátus részéről Rottenbiller alpolgármester szólalt fel.

— Üdvözlöm önöket — mondta —, mint a tavasz első fecskéit. Önök hozzák a teljes szabadság reményeit, önök verték le a sajtóról a bilincseket, s bizton hiszem, hogy az önök ortalma alatt városunk meg lesz óva a rendzavarásoktól.

Harsány üdvözléssel fogadta a küldöttség a polgármester szavait.

Szepessy Ferenc polgármester tollat ragadott és minden habozás nélkül aláírta az eléje tett programmpontokat, azután ráütötte a város pecsétjét.

Irányi az aláírt okmánnyal a tanácsterem nyitott ablakához rohan és tudtára adja a népnek, hogy a városi tanács épp ebben a percben magáévá tette kívánságukat. Égetrazó éljenzés támadt erre az örömhírrre.

Fontos megállapodások történtek ezután a tanácsülésen. Elhatározták, hogy a 12 pontot felírat alakjában külön küldöttség viszi Pozsonyba az országgyűlésnek.

Elhatározták továbbá, hogy a rend és közbiztonság fenntartására külön bizottságot alakítanak, s a polgárságból önkéntes jelentkezéssel e célra külön őrséget szerveznek.

De volt még egy teendő. A helytartótanácsot kellett rászorítani, hogy a nemzet kívánságait a cenzúra eltörlésével és a politikai foglyok szabadonbocsátásával mielőbb elismerje. Egyben arra is fel akarták hívni Zichy Ferenc grófot, haszon oda, hogy a sorkatonaság ne avatkozzék a mozgalomba, miután a rend fenntartását külön e célra alakított őrség szervezésével maga a polgárság veszi át.

A küldöttség Nyári Pál vezetésével egyenesen a tanácsülésből indult Budára, kísérve a nép ezreitől.

A helytartótanács éppen ülésezett. Néhányan bementek a terembe, a sokaság az udvart, lépcsőket és a folyosókat foglalta el. Bemutatták a 12 pontot, s a tanács semmi kifogást nem emelt ellenük. Kivánták, hogy a sajtó felszabadítását a tanács azonnal mondja ki és a cenzorokat mozdítsa el. Ellenvetés nélkül megtették.... Az államfogyok azonnali szabadonbocsátását kérték. Azonnal kiadatott a rendelet, hogy az illetők börtönajtajai megnyittassanak.

Azalatt, míg a helytartótanács az átirat megszerkesztésével foglalkozott, az örömittas tömeg a fejevári kapunál levő kazamata-börtön elé vonult, ahol Táncsics Mihály ült fogóságban.

A fiatalság kocsiba ültette a kiszabadított írókat és lobogó fáklafénynél valóságos diadalmenetben vitte át Pestre.

A Nemzeti Színházban az előadás már ekkor megkezdődött. A nézőtér zsúfolásig megtelt. A közönségnek nem volt türelme végighallgatni a „Bánk bán“-t. Más műsort csinált. Azt. kívánta, hogy mindenekelőtt Egressy Gábor szavalja el Petőfi „Nemzeti dal“-át, a zenekar játssza el a Himnusz, a Hattyúdalt és a Szózatot. Végezetül pedig a színház karszemélyzete dalolja el a „Talpra magyar!“-t, hisz annak zenéjét Egressy Béni, a lelkesedés hevétől megkapatva, még aznap megcsinálta.

Minden úgy történt, ahogy a közönség kívánta. Egressy Gábor nemzetiszínű kokárdával a mellén jelent meg a színpadon és elszavalta a költeményt. Az „esküszünk!“ refrént mindig utána dörögte a közönség.

A közönség féltízkor a Rákóczi-induló mellett tódult ki a színházból, hogy megszállja a vendéglőket és kávéházakat, ahol boldog meglelégedéssel és csapongó kedvvel késő éjjelig örvendett a nap káprázatos eseményeinek. Az ifjúság pedig, örjáratokra oszolva, bejárta a várost. Egész éjjel résenállott és vigyázott, nehogy rendzavarás szentségtelenítse meg e dicsőséges napot.

Igy zajlott le 1848 március 15-ike.

(Gracza György.)

MÁRCIUS TIZENÖTÖDIKÉN.

Gyulladjon ki ma arcotok,
Dobogjon fel a szívetek,
Még a nap is lángolóbban
Ragyogjon ma a föld felett.
Fel, fel azt a magyar zászlót —
Vegyétek le a kalapot —
Ezeréves történetünk
Nem mutat fel több ily napot!

Nem volt soha még e földön,
S tán nem is lesz: olyan nemzet.
Ki magának szabadságot —
Egy rövid nap alatt szerzett.
Ugy kipattant a szíveknek
Akkor ez az örök lángja.
Mint rügyéből a vadrózsa
Piros pünkösdi hajnalára.